

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

L. B.

Tom. I.—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878 : procesele verbale ale ședințelor, comunicări, notițe și memorii.

Analele Academiei Române. — Seria II:

- Tom. I. — Sesiunea extraordinară din anul 1879. 3,50
- Tom. II. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1879—80. 5.—
 Notiță onomastică topică macedo-română, comunicată de *G. Mărgărit*.
- Tom. II. Sect. II.—*Discursuri, memorii și notițe*. (Stîrșit.)
 Discurs de recepțiune de *Ion Ghica*, despre Ioan Cămpinenu, — cu Răspuns de *B. P. Hasdeu*.
 Semințele, soiurile și rassele, de *Ion Ghica*.
 Scrisori către *Vasilie Alecsandri*, de *Ion Ghica*.
- Tom. III. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1880—81. 5.—
- Tom. III. Sect. II. — *Memorii și notițe*. 2.—
- Tom. IV. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1881—82. 3.—
 Memoriu despre Tetravanghelul lui Ștefan-cel-Mare de la Homor și Tetravanghelul Mitropolitului Grigorie de la Voronet, ambele manuscrise, de *Episcopul Melchisedec*.
- Tom. IV. Sect. II.—*Memorii și notițe*. (Stîrșit.)
 Puiu, legendă de *Carmen Sylva* —50
 Biografia Prea Sfințitului Dionisie Romano, Episcop de Buzău, de *Episcopul Melchisedec*.
 Inscriptiunile bisericelor armenesci din Moldova, de *Episcopul Melchisedec* —40
 Chromatica poporului român. — Discurs de recepțiune de *S. Fl. Marian*, — cu Răspuns de *B. P. Hasdeu* 1.—
 Memoriu despre mișcarea literaturii istorice în România și în străinătate, urmată în decursul anilor 1880 și 1881, de *V. Maniu*.
 Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului membru al Academiei Române Andrei Mocioni (Mocsanyi), de *V. Babeș*. —60
- Tom. V. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1882—83. 3.—
- Tom. V. Sect. II.—*Memorii și notițe*. (Stîrșit.)
 Viața și operele lui Petru Maior. — Discurs de recepțiune de *A. M. Marienescu*, — cu Răspuns de *V. A. Urechia*. 1,20
 Descănțece adunate de *G. Săulescu*. Raport de *S. Fl. Marian*. --
 Din mănunchiul manuscriptelor lui *G. Săulescu*. Raport de *N. Ionescu*. — Raport relativ la scrierile lui *G. Săulescu*, de *Jacob Negruzzi*. — Raport relativ la scrierile lui *G. Săulescu*, de *T. Maiorescu*.
 Despre iconele miraculoase de la Athlon de provenință română, de *Episcopul Melchisedec*. —20
- Tom. VI. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1883—84. 2.—
- Tom. VI. Sect. II.—*Memorii și notițe*. (Stîrșit.)
 Viața și scrierile lui Grigorie Tașblac de *Ep. Melchisedec*. 1,20
- Tom. VII. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1884—85. 3.—
 Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română, de *B. P. Hasdeu*.
 Dare de semnă asupra *Marelui Etimologic al României*, de *B. P. Hasdeu*.
- Tom. VII. Sect. II.—*Memorii și notițe*. 4.—
 Inscriptiunea de la mănăstirea Răsboenii, județul Némțului, comentată de *Episcopul Melchisedec* —40
 O vizită la câte-va mănăstiri și biserici antice din Bucovina, de *Episcopul Melchisedec*.

CINE SUNT ALBANESII?

DE

B. P. HASDEŪ

Membru al Academiei Române.

Sedința din 25 Mai 1901.

Bibliografia: *Hasdeu*, Cuvente den bătrâni, I--II; Etymologicum magnum Romaniae, I--III; Columna lui Traian, 1883, p. 193--212. — *Ascoli*, Studii critici I, Gorizia 1861, p. 85 sqq.; Una lettera glottologica, Torino 1881, p. 18 sqq. — *Benloew*, La Grèce avant les Grecs, Paris 1877; Analyse de la langue albanaise, Paris 1879. — *Biondelli* Studii lingvistici, Milano 1856, p. 77 sqq. — *Blau*, Das Albanesische, in Zeitschrift d. deutsch. morgenländ. Gesellschaft, t. XVII (1863), p. 649 sqq. — *Camarda*, Grammatologia comparata sulla lingua albanese, Livorno 1864; Appendice, Prato 1866. — *Diefenbach*, Die alten Völker Europas, Frankfurt, 1861, p. 69; Die Volkstämme der Europäischen Türkei, Frankf. 1877; Völkerkunde Osteuropas, Darmstadt, 1880, I, p. 25--90. — *Dozon*, Manuel de la langue chkiye ou albanaise, Paris 1879. — *Hahn*, Albanesische Studien, Jena 1854. — *Jarnik*, Zur albanischen Sprachkunde, Leipzig 1881. — *Katanasich*, Istri adcolarum geographia vetus, Budae 1827, t. II, p. 287. — *Kulturiotis*, Γάλα δὴ ἰήπια, Athen 1882. — *G. Meyer*, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg 1891. — *Miklosich*, Albanische Forschungen, Wien, I--III, 1870--1871; Die slavischen Elemente im Rumunischen, Wien 1861, p. 6--10. — *Moratti*, Studii sulle antiche lingue italice, Firenze 1887, p. 52 sqq. — *Nikokles*, De Albanensium sive Schkipitar origine, Gottingae 1855. — *Giv. de Rada*, Rapsodie d'un poema albanese, Firenze 1866. — *Gius. de Rada*, Grammatica della lingua albanese, Firenze 1871. — *Reinhold*, Noctes pelasgicae, Athen 1855. — *Réthy*, Daco-Roumains ou Italo-Roumains? Budapest 1897. — *H. Schuchardt*, Albanisches und Romanisches, in Kuhn's Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung, t. XX (1872), p. 241 sqq. — *Spata*, Studi etnologici di Nicola Chetta, Palermo 1870. — *Stier*, Die albanesischen Thiernamen, ibid., t. 11 (1862), p. 132 sqq., 206 sqq. — *Strangford*, Original letters and papers, London 1878, p. 137 sqq. — *Tomaschek*, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel, Wien, 1882, p. 44 sqq.; Ueber Brumalia und Rosalia, in Sitzungsberichte der Wiener Akad. d. Wissenschaften, XCIX; Die alten Thraker, ibid. CXXVIII și CXXX. — *Vretos*, Ἀπολογία, Constantinopole 1878. — *Xylander*, Die Sprache der Albanesen, Frankfurt 1835. — *Zeuss*, Die Deutschen und die Nachbarstämme, München 1837, p. 696 sqq.

Sunt zece ani de când eu începusem a studiã și nu încetez de a tot urmãri marea problemã a genealogiei popórelor balcanice.

În studiul meu «Strat și substrat», eu am obținut douë soluțiuni capitale: 1°. În secolul VII mai existau încă la Sud de Dunãre douë elemente latine compacte: Meso-romãni în Bulgaria actualã, și Illiro-romãni în Serbia, mai ales în Dalmația, pe cari însã i-au slavizat apoi cu încetul Bulgarii de o parte și Serbii de cea-laltã; 2°. Așa numiții Macedo-romãni și Istriano-romãni de astãzi sunt Daco-romãni, goniți în secolul IX din Pannonia de cãtrã Maghiari, de unde tot atunci alți Daco-romãni s'au adãpostit în Moravia și s'au slavizat acolo. Aceste douë soluțiuni, peremptorie dupã mine, vor mai fi completate și demonstrate definitiv în conferințe ulterioare succesive de 'nainte Academia Romãne; dintãiu: «Cine sunt Bulgarii și Serbii?», al doilea: «Cine sunt Daco-romãni și Pannono-romãni?»

Acuma însã m'e preocupã o altã soluțiune, pe care n'am desbãtut-o de loc pãnã aci în trecut, și care e tocmai cea mai importantã, cãci este punctul de plecare pentru toate cele-lalte.

Cine sunt Albanesii? Unii istorici și filologi, între cari și Tomaschek îi crede posteritatea vechilor Illiri, rãmași nestrãmutați din epoce imemoriale. Alții, între cari Benlów, îi urcã pãnã la ante-istoricii Pelasgi; și Reinhold nu se sfiesce de a intitulã «Noctes pelasgicae» o cãrticicã despre limba albanesã. Blau se încercã a descifra prin Albanesii inscripțiunile lykice din Asia-micã, pe când Moratti recurge tot la dînșii pentru inscripțiunile cele mesapice din Italia. Girolamo de Rada, Albanes el-însuși, nu se lasã cãtuși de puțin mai jos, asigurându-ne cã: «Gli Albanesi, popolo semitico disperso pel 1900 a. C. all'epoca degli «Hyckshos, che andò in Grecia, in Italia, ed in altri luoghi del Mediterraneo.» Despre pãrerii de felul acesta, ilustrul meu amic Ascoli vorbesce serios, dar nu le ia la serios, și bine face.

Sã ne întrebãm darã încã odatã: Cine sunt Albanesii? Care sã fie adevãrata lor provenință și raporturile lor mai cu sãmã cãtrã Romãni? Cãnd și de unde venit-au ei sã se așeze în Epir? Iatã singura cestiune, care imi mai lipsiã mie pentru a putã demonstra pãnã la ultima certitudine persistența elementului românesc în Dacia lui Traian. Dacã Albanesii ar fi în adevãr autoctoni acolo, unde locuesc ei astãzi, atunci vrënd-nevrënd am fi siliți a recunósce cã naționalitatea romãnã s'a format anume în Illiria, iar nici de cum la Nord de Dunãre. Numai printr'o comunitate de origine, și printr'o intimã veche conlocuire tot-odatã, se pôte explica natura cea organicã primordialã a legãturilor între limbile romãnã și albanesã. Și dicënd acãsta, eu am în vedere

nu vre-o asemănare formală ori-cât de surprinzătoare, ci fondul și nu-mai fondul graiului românesc.

Incep printr'o listă de cuvinte curat albanese la noi, ca:

<i>brad,</i>	<i>barză,</i>
<i>buză,</i>	<i>stăpân,</i>
<i>codru,</i>	<i>viezure,</i>
<i>ghimpe,</i>	<i>gata,</i>
<i>mal,</i>	<i>sat,</i>
<i>bucur,</i>	<i>vatră,</i>
<i>ghjuj în Moldova, vîj în Ardél ;</i>	<i>moș,</i>
<i>grumaz,</i>	<i>mire,</i>
<i>năpârcă,</i>	<i>pârîu,</i>
<i>bunget,</i>	<i>văpae, etc. etc.</i>

Numărul unor asemenea vorbe, esențial albanese în graiul nostru cel mai de baștină, adecă din gura țeranilor, este foarte mare, cele mai multe fiind pînă aci necunoscute, o sémă păstrându-se abia ca nisce resturi preistorice în câte un colțisor, în câte un district, în câte o localitate. Voiu da un specimen din cele multe. In graiul obiçnuit sinonimii *mele* și *culbec* însemnăză «limaçon». Pentru *culbec* forma cea veche este *cubelc* la mitropolitul Dosofteiu. In jocurile copilăresci, alătura cu *mele* și *cubele* mai figurăză o formă lungă : la Muntenii *codomele*, în Transilvania *codobele*, cu varianturi pe aiurea, constatate de d. profesor Crețu. *Mele* e un cuvînt separat, care este cu același sens și la Celți : în dialecte celtice *mele'h* «limaçon». *Codobele* este o acomodățione consonantică din *codomele*. *Cubele* e o contracțione din *codobele*. In fine, *codomele* este o compozițione din două vorbe, după cum e francesul *colimaçon* din «*cochlias + limax*». La Români dară trăesce *codomele* alătura cu *mele* și *cubele*, deși la Albanesi a supraviețuit numai compoziționea : *cadmilî* «limaçon», unde există o mulțime de varianturi, tôte corupte, pe când forma primitivă românească e intactă, conservată abia la copii în jocurile lor cele tradiționale, un admirabil «*Ueberlebsel in Kinderspiel*». (Dr. Ploss, *Das Kind*, t. II, pag. 308.)

Forțe puține vorbe albanese la Români ar puté fi controversate ca termenii străbătuți la noi printr'un canal ne-albanes, bună-óră *stăpân* prin Bulgari sau Serbi, sau *mal* prin Celți direct sau indirect ; cele-lalte sunt exclusiv albanese. Cu tôte astea, identitatea lexică albaneso-română e secundară, după mine, în comparațione cu identitatea cea gramaticală.

Caracteristice mai ales sunt întâlnirile între Români și Albanesi nu

prin vocabular, ci prin particularităţi fonetice, morfologice şi sintactice, cari nici într'o ipotesă nu se pot împrumută de la străini, nu se pot altoi în cursul timpului, ci datéză de la însăşi obîrşia limbei.

Bună oră, pe terenul fonetic tranziţiunea consónei *n* în *r* între vocale, de ex. *feréstră* din *fenestra*, nu există nici la Celţi, nici la Neolatini, nici la Germani, nici la Slavi, nici la Greci, ci unicamente la Români şi la Albanesi, ba încă în aceleaşi condiţiuni secundare. La Albanesi în dialectul toskic fenomenul e general, în dialectul gheghic e mai parţial; tot aşă la Români în dialectul istriano-român e general, e mai parţial în cele-lalte dialecte, dar se află în tóte. La Români, ca şi la Albanesi, *n* trecut în *r* se póte reintórce la primitivul *n*. În Moldova *r* din *n* e mai des în graiul vechiú, în Cazania mitropolitului Varlam, în glossele românesce din documentele slavice de la Ştefan-cel-Mare, peste tot în textul Psaltirii Scheiane. În Transilvania *r* din *n*, obicînuít chiar astăđi la Moţi, ne apare desvoltat la culme în texturile Măhăcene de lângă Turda de pe la 1600: *lură* = *lună*, *cire* = *cine*, *ómeri* = *ómeni*, *măra* = *măna*, etc. Prin acest fonetism, cuvintele cele mai latine sună la noi néoş albanesce.

În acelaşi mod, o vorbă curat latină la Români devine un învederat albanism printr'o schimbare de sens, printr'un proces logic, printr'o altă idee în locul celei latine. Un exemplu: o mică bucăţică de carne, care spîndură la capétul cerului gurei în gât, se chémă franţusesce *lurette*, în vechea francesă *l'uvette*, deminutiv din latinul *uva*, adecă struguraş, iar românesce se đice *omuşor*, deminutiv din *om* «homo». La Francesi, asociaţiunea de idei este latină, după cum latină e şi materia cuvîntului, căci aceeaşi părţică a corpului la vechii Romani, în Pliniú anume, se chémă *uva* «strugure». Ce fel de asociaţiune de idei să fie óre *omuşor* la Români? Prin materie, cuvîntul e latin; dar din punct în punct este o idee albanesă. *Om* albanesce *nïeri*; deminutivul din *nïeri*—*nïerith* «omuşor»; acest *nïerith* «omuşor» însemnéză la Albanesi un om mic şi tot-odată acea părţică a corpului. Acéstă întâlnire semasiologică între Români şi Albanesi este cu atât mai semnificativă, cu cât ea nu se găsesce nicăiri pe aiurea. La alte popóre noué vedem: la Italieni, ca şi la Francesi, *ugola*, *wvola* «struguşor»; la Spanioli *campanilla* «clopoţel»; la Nemţi *Zäpflein*, *Zäpchen* «dopuşor»; la Ruşi şi la Poloni *řazyčok*, *języczek* «limbuţă», etc. etc.; absolut nicăiri ideia de *omuşor* decât numai şi numai la Români şi la Albanesi.

În fine, identitatea structurii morfologice şi sintactice la Români şi la Albanesi, cu totul în opoziţiune cu cea latină şi cu cele-lalte limbi romanice, pune vírf. Unele fenomene aú fost de de-mult observate în

trecet de Kopitar, de Miklosich, de Ascoli. Fôrte pe larg eũ am urmãrit o micã parte din acẽstã vastã sferã în studiul meu sub titlul: «O paginã din sintaxa romãno-albanesã» în Cuvente den bãtrãni. Mẽ mãrginesc darã de a atrage atenziunea asupra-ĩ. Acolo veĩ vedẽ cele douẽ articole definite: unul post-positiv substantival și cel-lalt prepositiv adjectival; reduplicarea, triplicarea și chiar quadruplicarea ambelor articole; aceeași normã în construcțiunea substantivului cu adjectivul; aceeași formã adjectivo-adverbialã și genitivo-dativã; aceeași întrebuințare genitivã a articolului definit prepositiv, etc. Sub raportul sintaxei se pôte dice cã Românul la formarea cea ab-ovo a graiului național s'a mãrginit a așezã materia latinã peste fondul albanes. Prin fond darã, prin fondul cel nealterabil și neĩnlãturabil, Românul e Albanes, dupã cum Francesul e Celt. Ceea-ce e celtic la Francesi, nu se vede pentru ochi superficiali, și totuși pretutindenea prin analizã se descopere celtismul. Elemente germanice la Francesi sunt fôrte multe și palpabile, întocmai ca elementele cele slavice la Romãni. Ei bine, slavismele la Romãni, ca și germanismele la Francesi, fiind accidentale, aprõpe tõte s'ar putẽ gonĩ, fãrã ca prin acẽsta sã se sgudue edificiul limbii naționale, pe cãnd celtismul la Francesi și albanismul la Romãni nu se pôte atinge fãrã o catastrofã totalã.

Dupã premisele de mãi sus, mintea se sperie de consecințe, consecințe «à la Dr. Réthy László» din Buda-Pesta, care își conchide argumentațiunea cu sentința : «l'Académie de Bucarest ne pourra jamais décerner à qui que ce soit le prix de 20.000 francs fondé par le prince Couza»; mintea se sperie de amenințarea maghiarã, și cere o paușã pentru a se dumeri ce sã facã mãi departe.

Eũ unul nu voiũ cãutã a-mi înlesni tranzițiunea prin vorbe multe și prin cãi lãturalnice, ci d'a-dreptul voiũ tãia nodul lui Gordia.

Intreb darã fãrã ocol:

Este õre cu putințã ca Albanesii actuali sã fie posteritatea unor Daci, transportați peste Dunãre în epoca împãratului Aurelian, adecã vr'o 150 de anĩ dupã cucerirea Daciei? Este õre cu putințã?

Rẽspund:

E nu numãi cu putințã, dar încă datele cele istorice confirmã pe deplin datele cele lingvistice.

Dupã cãderea lui Decebal, o parte dintre Daci s'aũ supus lui Traian și aũ început a se amalgamã încet-ĩncet cu coloniĩ romanĩ, dând prima nascere naționalitãții daco-romane. Alți Daci însă, retrãgẽndu-se mãi sus în creeriĩ Carpaților sau mãi la rãsãrit de Provincia Traianã,

și-au mântinit individualitatea lor proprie sub diverse nume etnice, mai ales trei popóre dacice cu totul nesubordonate Romei, anume Costobocii, Carpii și Bessii.

Aprópe un secol și jumătate după Traian, când Dacii cei domesticiți puteau să fie și au și fost dejă romanisați, Dacii cei rebeli au profitat de marea mișcare a Germanilor, cunoscută în istorie sub termenul de «bellum Marcomannicum», și au devenit periculoși pentru provincialii romani. Atunci, sub împératul Antonin Filosoful, póte și ce-và mai înainte, vedem fórte pronunțată tactica imperială de a mutà peste Dunăre și de a așezà acolo, pe un teritoriū de de-mult asigurat, triburi și popóre întregi dacice, întru cât ele erau biruite. Dacii cei liberi, adecà cei neromanisați, cu voe sau fără voe trebuiau să se mute în Mesia și mai departe.

Cei d'întâi, pare-se, au fost Costobocii. Ei se bucurau de un regim fórte independente, având chiar regi ai lor, dintre cari doi ne sunt cunoscuți din epigrafia romană. Unul, pe care vi l-a menționat aci dílele trecute amicul meu Tocilescu: «Pieporus rex Coisstobocensis», care fusese prins de Romani și dus la Roma cu întreaga sa familie. Cel-lalt, scăpat din vederea istoricilor noștri, ne apare într'o inscripțiune și mai interesantă tot de la Roma: «Sabituus rex Ostabocesis Dacus».

În același interval de timp, înainte de împératul Aurelian, sub Marc-Aureliū, Dione Cassiū díce că Germanii Astingii au năvălit și au isbutit a cuprinde țera Costobocilor (71, 12, 1: «τὴν τῶν Κοσσοβῶκων χώραν «τοῖς ὅπλοις κτησόμενοι, νικήσαντες δὲ ἐκείνους καὶ τὴν Δακίαν οὐδὲν ἤρπον ἐλίπουν.» In acest mod, Roma trebuia să facă una din două: sau să lase pe toți Costobocii a se așezà în Dacia Traiană peste provinciali, ori să-i mute peste Dunăre. Ei au fost dară duși în Mesia, și împinși apoi până în Epir, unde însă nici acolo ei n'au încetat de a se burzului mereu. In adevăr, contimporanul Pausanias, după anul 150 din era noastră, se plânge că Costobocii au năvălit hoțesce departe în Ellada: τὸ δὲ Κοσσοβῶκων τῶν ληστικῶν τὸ κατ'ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπιβραμὸν ἀφίκετο καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάτειαν.» Iată dară puternicul trib dacic al Costobocilor la cós-tele Greciei, lângă Fokida, tocmai acolo unde locuesce astăzi ramura cea toscă a némului albanes. Insuși numele actual al acestor Albanesi Tosco nu este decât o simplă metatesă din Costo, asemenea metatese fiind obicínuite la Albanesi, de ex. λιχνάρε=χιλνάρε, φελτόνις=λεφτόνις, etc., după cum observă Camarda: «Le metatesi, sia di consonanti, sia di «vocali, o di sillabe intiere, sono tra le affezioni, che molto spesso si «manifestano nei vocaboli albanici.»

A doua mare migrațiune a Dacilor, spre același punct teritorial cu

Costobocii său ce-vă mai sus, dar în orî-ce cas în vecinătate, aũ fost Dacii Carpîi său Carpiani său Carpodaci, «Κάρποι, Καρπιανοί, Καρποδάκαι», după cum îi numesc autorii greci. Despre Carpîi, ca și despre Costobocii, textul contimporan e fôrte limpede. Aurelius Victor vorbește despre împăratul Dioclețian: «caesi Marcomanni, Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cujus fere pars jam tum ab Aureliano erat.» Prin urmare, întréga națiune a Carpilor, «natio omnis», a fost mutată peste Dunăre de cătră Dioclețian, după ce în parte o mutase dejă Aurelian.

Și fiind vorba de împăratul Aurelian, aci este locul de a pricepe faimosul pasagiũ din Flavius Vopiscus, citat într'una și neînțeles până acuma: «Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Traiano constitutam sublato exercitu *et* provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri: abductosque ex ea populos, in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam...» Despre acest text, Nisard ȓice cu drept cuvînt: «tout ce passage est un peu obscur dans notre auteur.» Ba s'ar puté ȓice chiar: «très obscur» în tóte edițiunile obiċnuite, cari reproduc orbesce pe aceea a lui Puttmann din 1774. Pasagiul însă e fôrte clar în edițiunea cea veche, pe care eũ o găsesc la Wolfgang Lazius, Reipublicae Romanae commentariorum libri duodecim, Francofurti 1598, p.34: «Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam, a Traiano constitutam, sublato exercitu, provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri. Abductosque ex ea populos, in Moesiam collocavit, appellavitque suam Daciam.» In edițiunea din Lazius fiind întrodusă o punctuațiune corectă, și mai ales desființându-se absurdul *et* între «exercitu» și între «provincialibus», sensul devine cât se póte de lămurit, și anume: socotind că oștirea nu mai e în stare să mai apere Provincia Traiană, unde provinciali, adecă colonii Romani și Dacii cei romanisați, erau expuși nu numai la năvăliri din afară, dar și la popórele dacice cele nesupuse, Aurelian a retras de acolo oștirea și a scos din Dacia pe Dacii cei periculoși pentru Provincie, cu atât mai mult că Iliria și Mesia aveau trebuință de locuitori, fiind pustiite. Cuvintele: «provincialibus reliquit Daciam», fațã cu «populos abduxit ex Dacia» lămuresc cu perfectiune totul. Intre Dacii cei mutați în pasagiul din Vopiscus, figurézã și acea «parte din Carpîi», «pars nationis Carporum», în pasagiul din Aurelius Victor toc-mai despre Aurelian. Unul completézã pe cel-lalt.

Dintre Daci, Carpîi aũ fost tot-deauna dușmanii cei mai neîmpăcați ai Romei, «qui saepe Romanis infesti sunt», după cum ȓice Iornandes.

E remarcabilă inscripțiunea de la Alba-lulia din Transilvania, unde un Roman, Gaius Valerius Serapides, mulțumesc deilor că a scăpat tefăr din mâna Carpilor: «a Carpis liberatus». Tocmai din cauza extremei energii a Carpilor, «Carporum natio omnis» din Aurelius Victor nu se pôte lua într'un sens literal, ci trebuie să înțelegem că cei mai mulți au fost scoși din Dacia, nu toți însă. Un număr ore-care au rămas în adăpostul cel inaccesibil al munților, și au mai reapărut la Zosimus (IV, 34), în epoca Hunilor în alianță cu alți barbari; dar toiul Carpilor au trecut odată Dunărea și nu s'au mai întors, pășind spre Illiria pe urmele fraților lor Costoboci, lângă cari ei au format ramura cea nordică a Albanesilor: Gheghî.

Numele *Carp* însemnă la Albanesi «vultur», cuvînt rămas până astăzi sub forma aprôpe intactă: *karbă* «aigle, Adler» în cantece poporane la Culuriotis. Acest nume de «vulturî» sau «aquile», pasere răpitoare, eră forte potrivit pentru un trib muntos, cel mai crud și cel mai neînfrînat dintre Daci. Este de observat că și la Albanesi actuali, la Gheghii în specie, numele lor cel obicînuit *Škîipetar* vine din *škîipă* «vultur». *Škîipetar* e pur și simplu un sinonim cu «*Carp*»: «die Skipetaren als das Adlervolk erscheinen», țice albanistul Stier.

Este important de a constata, că Gheghii, posteritatea Carpilor, nu pörtă ei-înșiși numele de *Ghegă*, pe care i-l dau Toskii cu un fel de dispreț, după cum ne-o spune Hahn: «diese Benennung wird eigentlich nur von dem Südalbanesen gebraucht, der Gege hält sie für «unehrenhaft und nennt sich selbst Skipetar.» Numele dară cel vechiu al Gheghilor este numai «vultur», fie *Carp*, fie *Schîipetar*, două forme pentru unul și același sens. Termenul *karp* «aigle» devenind rar în graiul, Gheghii n'au făcut alt-ce-vă decât a-l înlocui prin sinonimul cel răspândit: *škîipă* «aigle», fondul rămânînd identic.

Dintăi Costobocii, apoi Carpii, două dialecte deosebite deși în epoca dacică, s'au stabilit în Illiria, înființînd acolo noua națiune a Albanesilor în ambele lor ramuri: Tosci și Gheghî, deși înainte de anul 300. Un al treilea trib dacic plecase din Dacia cam tot pe timpul împăratului Aurelian, dar a zăbovit mai multă vreme pe țermul sudic al Dunării, și în urmă a mai poposit în Rodop. Aceștia au fost așa numiții Bessi, cari erau Daci curați; nu trebuie confundați prin urmare cu Bessii cei anteriori, descriși la Erodot: Traci și aceia, dar nu Daci. În epoca lui Cesar, Dacii constituiau un puternic imperiu în regiunea Carpaților, deci erau și Dacii Bessi între dînșii, pe când tot atunci — la contemporanul Strabone (VII, 12) — Tracii Bessi locuiau departe de Dunăre în Balcani, unde geograful lămuresce forte precis hotarele lor.

D-l Tomaschek comite o eróre capitală de a nu-î deosebi pe Daciî Bessi de Traciî Bessi; mai bine dicënd, eminentul profesor de la Viena comite acî una din erorile cele capitale, cari sunt cam multe în studiile sale succesive despre Bessi. Constat dar din capul locului, că noi în casul de față avem a face numai cu Daciî Bessi, pe cari Ptolemeu îi pune nu aiurea decât în Carpați: «Βέσσοι παρὰ τὸν Καρπάτην ὄρος», pe cari deci Traian îi găsisse printre Daci, și pe cari tot printre Daci noi îi vedem figurând în epoca răsboiului marcomannic la Capitolinus, după cum o mărturisește în trecët însuși d-l Tomaschek.

Numele acestor Bessi din Dacia amintescé immediat vorba albanesă *bessă*, care însemnăză «credință» și care circulă neconținut în gura Albanesilor ca cel mai familiar jurămînt al lor. Rēposatul Ioan Nenițescu, în călătoria sa prin Turcia (p. 478) ne spune: «Călătorul străin, când «umblă prin părțile Albaniei de Nord, își iea de conducător un Albanes, care, după ce i-a dat cuvîntul său: *bessa*—*bess*, este dator să «móră apērându-l.» Ca dacică, vorba *bessă* cu același sens de credință, cu același us de jurămînt, s'a păstrat la Români ca un provincialism poporan. În prețiosul dicționar român-bănățen, scris lângă Lugoș sau Caransebeș pe la 1670, figuréază cuvîntul *abesh* fără explicațiune. Cercetând, am putut verifică că până astăzi el se aude fórte des în partea rēsăritenă a Banatului. Bănățenul Sofronie Liuba din Maidan îmi scrie: «*Abeș* se întrebuintéază în vorbire ca adverb afirmativ. De ex.: «*abeș* că-î dic ómeniî prost, că nu-î dic în zădar. De asemenea, «unul vorbind ce-vă, cel-lalt afirmă vorba, dicënd: *abeș!*» Prin urmare, *abeș* însemnăză: pre lege, pe cinste, pe credință, «ma foi, en vérité»; adecă întocmai adverbul afirmativ albanes: *bessa-bess! bessă păr bessă!* Printr'o scăpare din vedere, eū am spus în Etymologicum magnum că *bessă* se conservă la Albanesi numai în dialectul toskic. Nu e așa. Cuvîntul e de o potrivă răspândit în dialectul gheghic, fiind comun tuturor Albanesilor. Româniî adăugënd prepozițiunea *a* (=lat. *ad*), bānățenul *abeș* va să dică literal: «ad fidem», pe când albanesul *păr bess* = «per fidem».

După trecerea peste Dunăre, Bessiî nu se grăbiră de a se depărtă. Un interval óre-care ei rēmaseră aprópe de marele fluviū. Iornande, în secolul VI, sciă dintr'o fântānă anterioră că numele Dunării se póte explică prin limba Bessilor: «Danuvius qui lingua Bessorum Hister vocatur» (XXXVII, 12). Acéstă glossă este de o importanță extremă. Nu Bessiî aū numit *Ister*, care există din timpuri ante-istorice de prin epoca Argonauților; dar Iornande ne spune că în graiul Bessilor se află cuvîntul *Ister* cu un sens aplicabil la acest rîu. În adevăr, alba-

nesce *i-sterhă* este un adjectiv articulat, care înseamnă «fôrte negru» «tiefschwarz», «adânc» în privința apei, după cum și la Eleni o apă adâncă se dicea «négră»: «μέλαν ὕδωρ». În *I-ster* la Bessi vedem dar nu numai adjectivul albanes *ster*, dar până și articolul prepositiv adjectival *i* al Albanesilor de astăzi: *I-ster* = cel adânc. Pasagiul din Iornande aruncă o vie lumină asupra identității lingvistice între acei Bessi și Albanesi. În loc de albanesul *ister*, d-l Tomaschek alergă cu glossa bessică la Ossetinii cei din Caucas!

Tot Iornande vorbește despre împăratul Leon Tracul din jumătatea secolului V: «Leo, Bessica ortus progenie», adecă «eră Bess de nēm». D. Tomaschek măi adaugă că și bizantinul Malala îl numește pe împăratul Leon tot Bess: «ὁ Βῆσσος». A uitat însă în această privință fântâna cea măi însemnată, anume pe Candidus Isauricus, istoric contemporan cu însuși împăratul Leon, despre care ne spune că eră Dac din Illiria: «ὅς ἦν ἐκ Δακτίας τῆς ἐν Ἰλλυρίοις», nu din Balcani, nici din Rodop. Acest Bess din Illiria eră decî Albanes, ca și Costobocii și Carpodacii. Bessii nu măi erau atunci lângă Dunăre, ci în direcțiunea Mării Adriatice.

Tot ce ne pôte interesă din cercetările d-lui Tomaschek despre Bessi este numai dora culegerea datelor relative la creștinarea acestui popor, de unde le-a reprodus apoi iesuitul belgian Van den Gheyn. Ambii însă se feresc mereu de a pune punctul pe *i*, că acești Bessi erau Daci veniți anume din Dacia lui Traian.

Pe timpul lui Herodot, Dacii și Daco-Bessii nu puteau locui în Carpați, de ôre-ce locuia acolo un nēm eterogen al Agatirșilor. Ei se aflau încă la Sud de Dunăre; dar sub ce fel de nume ôre printre cele-lalte popore tracice? Dacă vom admite că în acel period din istoria lor ei erau «Δῖοι, Θραῖκες τοῦ Διακοῦ γένους» la Thucydide (VII, 27), care îi distinge printre Traci ca «Δῖοι μαχαιροφόροι» (II, 96), adecă «purători de săbii», o armă atât de caracteristică a Dacilor pe Columna Traiană, în această ipotesă vom admite de asemenea pe Daco-Bessi sub numele de *Diobessi* (=Dio-Bessi) la Pliniu, unde nici acolo ei nu se confundă cu Bessii cei proprii diși. Orî-cum ar fi, teoria cea pan-bessică a d-lui Tomaschek se distruge printr'o linie de demarcațiune fôrte rigurôsă între Traco-Bessi și între Daco-Bessi, acești din urmă strîns legați cu Costobocii și cu Carpii ca străbunii ai Arnăuților.

Acești Arnăuți, fôrte viteji ca tot-deauna, se măi menționază sub numele de Bessi nu odată, fie ca ostași isolați, fie ca cete numeroase, în scriitorii bizantini până la jumătatea secolului VI, ca o naționalitate cu totul deosebită de cele-lalte naționalități de pe Peninsula balcanică,

și chiar ca o naționalitate separată de cei-lalți Traci, anume la Theophanes: «στρατια Γότθων τε και Βεσσων και ἐτέρων Θρακων ἐθνων.» La anul 539, numele de Bessi dispăre, și peste cinci secole, la 1079, apare în istoria bizantină numele de Arnăuți: Ἀρβανίται.

Iată dar întreaga genesă a Albanesilor: trei popóre dacice — Costoboci, Carpî și Bessi, pribegiți din Carpați în epoca împératului Aurelian, după ce mai întâiu, în curs de 150 de ani, ei conlucraseră dejă aici în Dacia Traiană la formarea naționalității române.

De la anul 300 până la marele Scanderbeg, eroul național al Arnăuților, trecuseră aprópe 1200 de ani. Într'o asemenea duzină de secole, stând nestrămutați pe același loc în Illiria, nu e de mirare că posteritatea Dacilor a ajuns a se crede autoctoni pe țărmii Adriatice, ast fel că Scanderbeg scria cătră un principe italian: «Tu nu cunosci «pe Albanesiî mei! noi ne tragem din acei Macedoni, cari cu Alexandru «al nostru biruieră India.» Astăđi istoria desminte macedonismul Arnăuților, dar le recunósce totuși o viță nu mai puțin ilustră. Un nou Scanderbeg le-ar puté dice: «noi suntem némul lui Decebal, care făcuse tributar imperiul roman și speriasse pe însuși Traian!»

Mă opresc aci. Voiú reveni în studiul meu ulterior: «Cine sunt Serbii și Bulgarii?» mai cu samă însă în conferința: «Românii din Pannonia», unde vom analisă noul text confirmativ al Bizantinului Kekaumenos.

Albanesiî dară nu sunt rude cu noi, Românii, ci ne sunt chiar frați bunî, frați din același sânge dacic. Albanesiî sunt pentru noi ceea-ce sunt Celții pentru Francesi.

Terminând, voiú trage două conclusiuni de actualitate:

1°. Orî-care filolog român, fie cât de serios, fie cât de metodic, va rătăci cu desăvîrșire, mai ales în privința gramaticeî, dacă nu va studia mai întâiu limba albanesă în tóte dialectele sale, precum și folklorul albanes;

2°. Națiunea română e datóre a sustiné frătesce pe Albanesi, după cum sustine pe Macedo-românî, cari și ei, Macedo-românii și Albanesiî, s'aú iubit tot-deauna unii pe alții și ar puté la olaltă fórte bine, «Daci redivivi», să formeze într'o đi un frumos regat neo-dacic de 3—4 milioane, alătura cu actualul regat neo-ellenic.

Proverb albanes: ghïaku úđă s'bănetă = românesce din punct în punct: sângele apă nu se face.

Tom. VIII. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1885—86.	3.—
Tom. VIII. Sect. II.—Memorii și notițe.	6.—
Amintiri despre Gr. Alexandrescu. Serisóre către V. Alecsandri, de Ion Ghica.	—30
Apulum, Alba-Iulia, Belgrad în Transilvania. Studiu de G. Barițiu.	—30
Tom. IX.—Desbaterile Academiei în 1886 — 87.	5.—
Discurs pronunțat în 26 Aprilie 1886 în numele Academiei Române la înmormintarea profesorului și membrului Academiei G. M. Fontanin, de N. Quintescu.	
Dicționare și dicționare. Dare de sēmă despre <i>Etymologicum Magnum Romaniae</i> , de B. P. Hasdeu.	
Verbul <i>Am</i> și substantivul <i>Ar</i> din <i>Etymologicum Magnum Romaniae</i>	
Dare de sēmă despre lucrarea operei «Le trésor de Petrossa», de A. I. Odobescu.	
Tom. IX.—Memoriile Secțiunii istorice.	3.—
Tom. IX.—Memoriile Secțiunii științifice.	1,50
Tom. X.—Desbaterile Academiei în 1887 — 88.	4.—
<i>Etymologicum Magnum Romaniae</i> .—Dare de sēmă de B. P. Hasdeu.	
Bibliografia publicațiilor periodice românesce și a celor publicate în limbi străine în România sau de Români în străinătate, 1817 — 1887, de Alexandru Pop.	2.—
Tom. X.—Memoriile Secțiunii istorice	6.—
Indice alfabetic al cuprinsului volumelor XI din Seria I și I—X din Seria II din <i>Analele Academiei Române</i> pentru 1878—1888.	2.—
Tom. XI.—Desbaterile Academiei în 1888—89.	3.—
Tom. XI.—Memoriile Secțiunii istorice	2.—
Tom. XI.—Memoriile Secțiunii științifice.	5.—
Tom. XII.—Desbaterile Academiei în 1889—90.	3.—
Tom. XII.—Memoriile Secțiunii literare	2,50
Medicina babelor. Adunare de descântece, rețete de doftorii și vrăjitorii băbești, de Dimitrie M. Lupășcu.—Cu un raport de Prof. I. Bianu.	
Două manuscrise românesce din secolul XVII-lea, descrise de P. S. Sa <i>Episcopul Ghenadie</i> al Rimnicului-Noul-Severin	1.—
Tom. XII.—Memoriile Secțiunii istorice	12.—
Tom. XII.—Memoriile Secțiunii științifice.	—40
Tom. XIII.—Desbaterile Academiei în 1890—91	4.—
Raport asupra activității Academiei Române cu ocaziunea serbării de 25 ani a existenței sale, 1866—1891, de D. A. Sturdza.	
Sola, de Carmen Sylva.	
Desrobirea Țigănilor.—Oborirea pronomiilor și privilegiilor de naștere și de castă.—Emanciparea țăranilor.—De M. Kogălniceanu.	
Prânzul regal dat în onoarea Academiei Române la 1 Aprilie 1891. Serisori adresate Academiei Române la serbarea aniversării a 25 ani de la fundarea ei.	
Ođă la jubileul de 25 ani al Academiei Române, 1 (13) Aprilie 1891, de Zaharia Boiu.	
La jubileul Academiei Române, 1 (13) Aprilie 1891, de Iosif Vulcan.	
Tom. XIV.—Desbaterile Academiei în 1891—92	2,50
Versuri adresate Academiei Române pentru aniversarea de 25 ani, de Daniil Almășanu.	
Tom. XIV.—Memoriile Secțiunii literare	4.—
Fabula în genere și fabuliștii români în specie, de Th. D. Speranția.	
Strat și substrat.—Genealogia popórelor balcanice, de B. P. Hasdeu	1.—
Dimitrie Cichindeal. Date noue despre viața și activitatea lui.—Discurs de recepțiune de Iosif Vulcan,—cu Răspuns de V. A. Urechia	1,50
Tom. XIV.—Memoriile Secțiunii științifice	3,50

<i>Tom. XV.</i> —Desbaterile Academiei în 1892—93	4,50
Altețelor lor Regale Principelui Ferdinand și Princesei Maria ai României, de <i>D. C. Ollănescu</i> .	
Omagiul artelor, o scenă lirică după Fr. Schiller, adaptată Princesei de coroană Maria a României, cu ocaziunea căsătoriei și venirii în țară a Alteței Sale Regale, de <i>N. Ch. Quintescu</i> .	
Românii din Asia-Mică. Relațiune de călătorie, de <i>T. T. Burada</i> .	
<i>Tom. XV.</i> — <i>Memoriile Secțiunii literare</i>	1,50
Jocuri copilărești culese de la Românii din Macedonia, de <i>P. N. Papahagi-Vurdumă</i>	— 75
Vrăji, farmece și desfaceri, adunate de <i>S. Fl. Marian</i>	1.—
<i>Tom. XV.</i> — <i>Memoriile Secțiunii istorice</i>	8.—
<i>Tom. XVI.</i> —Desbaterile Academiei în 1893—94	4,50
Satira I contra actualei direcțiuni a poeziei române, de <i>Dumitru C. Ollănescu</i> .	
Odă cu prilejul născerii Principelui Carol al României, de <i>Dumitru C. Ollănescu</i> .	
<i>Tom. XVI.</i> — <i>Memoriile Secțiunii istorice</i>	3,50
<i>Tom. XVI.</i> — <i>Memoriile Secțiunii științifice</i>	1.—
<i>Tom. XVII.</i> —Desbaterile Academiei în 1894—95	7.—
Satira IV, de <i>D. C. Ollănescu</i> .	
Ospățul lui Nasidienus, Satira VIII (Cartea II), de <i>D. C. Ollănescu</i> .	
Satira V (Carpen Amoebeum), de <i>D. C. Ollănescu</i> .	
O formațiune adverbială introdusă «fuiorul popii» în limba română, de <i>N. Ch. Quintescu</i> .	
<i>Tom. XVII.</i> — <i>Memoriile Secțiunii istorice</i>	2.—
<i>Tom. XVIII.</i> —Desbaterile Academiei în 1895—96	5.—
Notă despre invitarea congreselor științifice internaționale la București, de <i>D. A. Sturdza</i> .	
Mileniul chinezatului românesc, de <i>B. P. Hasdeu</i> .	
<i>Tom. XVIII.</i> — <i>Memoriile Secțiunii literare</i>	1,50
Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial, de <i>B. P. Hasdeu</i>	— 70
Teatrul la Români. Partea I. Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice și altele, de <i>D. C. Ollănescu</i>	— 85
<i>Tom. XVIII.</i> — <i>Memoriile Secțiunii istorice</i>	1,50
<i>Tom. XVIII.</i> — <i>Memoriile Secțiunii științifice</i>	1,60
<i>Tom. XIX.</i> —Desbaterile Academiei în 1896—97	4,50
<i>Tom. XIX.</i> — <i>Memoriile Secțiunii istorice</i>	3.—
<i>Tom. XX.</i> —Desbaterile Academiei în 1897—98	4,50
<i>Tom. XX.</i> — <i>Memoriile Secțiunii istorice</i>	
<i>Tom. XX.</i> — <i>Memoriile Secțiunii științifice</i>	1,20
<i>Tom. XXIII.</i> —Manuscrisele grecești din Biblioteca Academiei Române, de <i>Constantin Litza</i>	1.—

